

«Erkek adam ýurduny taşlap uruşdan gaçarmy?»

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 январа, 2025

"Erkek adam ýurduny taşlap uruşdan gaçarmy?" «ERKEK ADAM ÝURDUNY TAŞLAP URUŞDAN GAÇARMY?»

Türkiýede gündelik durmuşda-da, sosial mediýada hem uzak wagtdan bäri migrantlara we bosgunlara garşy linç kampaniýast alnyp barylýar. Köçeden geçip barýan ýönekeý raýatdan başlap teleýaýlymlarda dünýä täzeliklerini teswirleýän «atly-owazaly» hünärmenlere çenli hemmeler bosgunlara çöwjeýär. Hamana häzir Türkiýede migrant ýa-da gelmişek bolmak ullakan aýyp we etmiş. Ilki bilen şuny nygtap geçeyin, bosgun bilen migrant biribirinden aýry manyly sözler bolsa-da, Türkiýede ikisem bir manyda ulanylýar. Şonuň üçin bizem bärde tapawut goýmazdan ikisinem manydaş sözler hökmünde ulanmaly bolýarys. Ýönekeý türk raýatlary Youtuber-leriň taýýarlaýan köçe

reportažlarynda migrantlara agyzlaryndan gelen hapa-paýys sözlerini ýagdyrýan bolsa, gijesi-gündizi bilen teleýalymlarda oturan meşhur hünärmenlerem olardan pes galanok. Gaytam tersine, ýüregiňi bulaýjy birtopar samsyklaç zatlary aýdýarlar.

Bularyň birem «IYI» partiýasynyň Balykesir şäheri boýunça halk deputaty Turhan Çömez. Ol Owganystanda 2021-nji ýylyň awgust aýynda respublikan režimiň dargamagyndan soň ABŞ tarapyndan tälim berilen 500 müň owganystanlynyň hamana agzalalyk we dawa-jenjel döretmek maksady bilen Türkiýä getirilendigini we bularyň köpüsiniňem Türkiýede oba ýerlerinde we daglarda çopançylyk edýändigini aýdýar.

Çömeziň ýene bir öňe sürýän pikiri şeýle: «Bu 500 müň owganystanly metanfetamin atly psihotrop maddasynda ulanylýan efedra atly ösümligi götermek üçin goşhalta ulanýar. Talihan amerikanlar bilen işleşen bu owganlaryň gitmegine olaryň aýallaryny we çagalaryny zamuna alandan soň rugsat berdi, ýagny özüňiz gidiberiň, aýallaryňyz we çagalaryňyz bize galar diýdiler».

Turhan Çömez aklyndan azaşan telbäniňem aýtmajak bular ýaly samsyklaç pikirini aýdandan soň özüniň hemme zatdan ötri alymdygyny we komplimasiýa teoriýalaryny ýigrenýändigini, öňe sürýän pikirleriniň owgan dostlaryndan edinen ygtybarly maglumatlara esaslanýandygyny aýdýar.

Ilki bilen şuny aýtmak gerek, owgan harby we hukuk goraýjy işgärleri jemi alanda 300-350 müň harby gullukçydan we polisiýa işgärinden ybaratdy. Soňky ýyllarda goşundan we polisiýadan işini taşlap gaçýanlaryň sany köpelendigi üçin bularyň sany 2021-nji ýyla gelinende ýarpa inipdi.

Talibanyň Käbile giren 2021-nji ýylyň 15-nji awgustyndan bäri bir aýyň dowamynda 120 müňe golaý owganystanly amerikan we NATO uçarlary bilen Günbatara uçuryldy. Bularam dargan režimiň ýokary wezipeli ýolbaşçylaryndan, ISAF we BMG üçin işleýän owgan dilmaçlaryndan, gullukçylardan, sungat işgärlerinden, žurnalistlerden, harby gullukçylardan ybaratdy. Ýönekeý harby gullukçylar harby lybaslaryny çykaryp obalara dargady, sowatly ýokary düzüm bolsa Günbatara gaçdy.

Respublika döwründe Owganystanda üç müňe golaý gysgaça NGO diýilýän daşary ýurt haýyr-sahawat guramalary işleýärdi. Bular 400-500 müň adamy ekläp-saklaýardy. Bu ýerlerde işleýän ýönekeý owganystanly 500-750 dollar aýlyk alýardy, bulam 10

adamlyk maşgalanyň gününü dolamagyna ýetýärdi.

Talibanyň gelmegi bilen ähli NGO-lar Owganystandan çykyp gitdi. Işsiz galan ýarym million çemesi sowatsyz owganystanly alaçsyz Günbatara sary ýola rowana boldy. Eyranyň üstünden daglary paýu-pyýada aşan bu ýaş oganlaryň ýanyna goş-golamly çemodan almaga ýagdaýlary ýokdy, olaram iki laý eşigini salmak üçin ýanlaryna ýeňiljek goşhalta (el sumkasy) alypdylar.

Owganystanda we bütin Orta Aziýada temmäki ýapragyndan ýasalýan çygly ýaşyl madda ulanylýar, oňa nas diýilýär.

Nas sowatsyzlara we garamaýaga mahsus keýp beriji madda, sowatly adamlar nas atanok, çilim çekýär. Çilim ýaly adama keýp we rahatlyk berýändigini üçin owganlaryň ýanynda nasynyň bolmagynda geňlärlük zat ýok. Çömeziň öz ýanyndan pal atyp zäherli psihotrop maddasy diýýän zady nas bolmaly.

Çömeziň 500 müň tälim berlen owgan diýýän adamlary, ine, şol NGO-larda işläp, soňam işsiz galyp ýollara çykan we Türkiýede çopançylyk edýän bilimsiz garyp owganystanlylardyr. Şonsuzam oba ýerlerinden gelen bilimsiz owganystanlylaryň köpüsiniň Türkiýede iň başaraýjak işleri ekin-tikin we maldarçylyk. Munyň nämesi erbet?

Galyberse-de, Türkiýede çopançylyk edýänleriň köpüsi dil problemasy bolmadyk owganystanly türkiler, ýagny özbekler we türkmenler. Olaram ahyrsoňunda poh-püsüliň arasynda ýa-da dagda-düzde iň agyr işlerde işläp, iň pes aýlyk hakyny alýarlar. Bikanun ýagdaýda ýurda girendikleri üçin uly şäherlerden we polisiýanyň eliniň ýetip biläýjek ýerlerinden daşda bolmak olaryň peýdasyna.

Görlüşi ýaly, Turhan Çömez ondan-mundan edinen çala-çapdyr maglumatlary bulen özi üçin şeýle bir owadan komplimasiýa teoriýasyny düzüpdür we muny-da ýörite ähmiýetli maglumat ýaly edip köpçüligiň dykgatyna ýetirýär. Geň we gülkünç ýeri, Çömeziň özüne komplimasiýa teoriýalaryny halamaýan alym adam hökmünde baha berýändigini.

Sözbaşydaky sorag barada aýdanda, Türkiýede bosgunlara we migrantlara iň köp berilýän soraglaryň biri. Muny sorayanlar bir zat bilmek, kanagatlanarly jogap almak üçin däl-de, aýyplamak, kemsitmek, degnasyna degmek üçin sorayarlar. Taryhçy Ilber Ortaýla çenli juda ýokardan garaýan gopbamsylyk bilen «öz ýurduny goramaýan adam bilen meniň ne işim bolup biler?» diýýär.

Bir zat aýdaýyn, Ortaýlynyň özem Ikinji jahan urşunda Krymdan

gaçan tatar maşgalasynyň çagasydyr we Awstriýadaky bosgunlaryň lagerinde düneä inipdir.

Ilki bilen şuny aýratyn belläp geçmek gerek, uruşdan gaçmagyň watansöýüjilige ýa-da dönüklige dahylly ýeri ýok. Taryhyň dürli döwürlerinde dürli halklardan bolan adamlar garşysyna göreşip bolmajak uly kynçylyklara sezewar bolanlarynda ýaşayan ýerlerini taşlap gidipdir. Munuň özi aslynda akyllý-başly we pragmatiki adamlaryň edäýjek zady. Bärde ýalňyş zat munuň tersi – ýagny ömrüni bihuda ýere kül etmekdir.

Ýaşayan ýurduňyz parçalanan bolsa, graždanlyk urşy turan bolsa, hatda öz döwletiňiz we goşunyňyz sizi bombalaýan bolsa, işlemäge iş bolmasa, baran edaraňyz para bermeseň gapyny ýüzüňe ýapýan bolsa ýa-da iş oňarmaýan bir çöňňe birgiden akyllýnyň üstünden höküm sürýän bolsa, ýönekeý raýat hökmünde siziň etjek iň akyllý-başly, oýlanyşykly edip biljek zadyňyz – şol ýurdy taşlap gaýtmakdyr. Ol ýerde gorar ýaly zat, arkasynda durar ýaly gymmatlyk galmadyk bolsa, kimi, nämäni, nämäniň hatyrasyna gorajak?

Emma ortada adamlaryň ynanyp biljek uly dawasy we maksat birligi bar bolsa, hemmekee soňuna çenli goraram, gerek bolsa şirin janlaryny-da orta goýar. Muňa ýekeje mysal, 1979-njy ýylda Sowet Soýuzy Owganystana girende owganlar aýaga galyp, ýurtlaryny goradylar we bütin dünýäniň söýgüsini gazadylar. Edil häzirem bir gysym bolup galan palestinaly ýitip-ýok bolup gitmegiň bäriýanynda ýurduny goraýar we depelerinden bomba ýagyp durka-da adamlar oba-şäherlerini terk edenok. Häzir Türkiýede kemsidilýän we masgaralanýan siriýalylaram ýurtlary dört-bäş bölege bölünmedik bolanlygynda we ortada goramaga zat bir zat galanlygynda soňuna çenli göreşjekdiklerine birjigem şübhelenmeýärim.

Türkiýede bosgunlaryň we migrantlaryň ýurduň arkasynda uly agram döredendigi dogry. Emma muny migrantlara agzyňdan gelen hapa-paýyş sözleri aýdyp, olary kemsidip, masgaralap gündelik durmuşymyza başdan geçirýän kynçylyklarymyzyň we şowsuzlyklarymyzyň awusyny olardan çykaryp ýeňledip bilmeris.

Esedulla OGUZ,

Germaniýada ýaşayan türkmen žurnalisti.

Sişenbe, 20.08.2024 ý. Publisistika